

anlam ifade etmediğini düşünür. Lafzî olan ihtilâf da Eş'arîler'in kesb dediklerine Hanefîler'in ihtiyâr demeleridir. Her iki mezhep, Mu'tezile'nin aksine kudretin fiilden önce değil fiille birlikte olmasını öngörmesi yönüyle hem i'tizâl hem de cebr telakkisinden uzak bir anlayışa sahiptir. Konuyla bağlantılı olan tekîf-i mâ lâ yutâk meselesi de Sübkî'ye göre bir tartışma zeminini oluşturmaz. Çünkü Eş'arîler bunun vuku bulmasını değil aklen câiz olmasını ileri sürerler. Nitekim, "Allah kula ancak gücünün yettiğini yükler" meâlindeki âyet de (el-Bakara 2/286) vuku bulmamaya delâlet eder (a.g.e., s. 30-33).

Mukallidin imanı meselesinde iki mezhep arasındaki ihtilâf da lafzî olmaktan öteye geçmez. Kuşeyrî'nin açıklamalarını delil gösteren Sübkî'ye göre Eş'arî bilgisiz kimsenin kurtuluşa erdiğine, kâfirin ise helâk olduğuna hükmetmiştir. Onun Allah'ı delile dayanmak suretiyle bilmekten kastı icmâlî olarak bilmek ve iman etmekten ibarettir. Sübkî'nin temas ettiği son ihtilâf konusu imanda "istisna" (İnşallah minimum) meselesidir. Ona göre tarafların konuya farklı açılardan bakmaları zâhirî bir fikir ayrılığına götürmüştür. Eş'arîler "inşallah" derken o ânı değil gelecekteki veya son nefesteki hal göz önüne alırken Hanefîler içinde bulunulan zamanı hesaba katmışlardır. Dolayısıyla aradaki ihtilâf yine şeklidir (a.g.e., s. 40-44; *Tabakât*, II, 265). Ancak Hanefîler'in imanda şüphe içinde bulunmayı ima edecek söz ve beyandan kaçınma konusundaki titizliklerini Sübkî'nin dikkate almadığı görülmektedir.

Tâceddin es-Sübkî'nin itikadî meselelere yaklaşımı değerlendirildiğinde onun bu alanda kendine özgü bir kanaatten ziyade uzlaştırıcılığın söz etmek gerekir. Zaten Sübkî önceki kelâmcıların görüşlerinin yeterli olduğu, bu alanda yeni bir çalışma yapmaya gerek kalmadığı kanaatindeydi. Onun geniş yer ayırdığı isim-müsemma bahsini (es-Seyfû'l-meşhûr, s. 17-20) Gazzâlî'nin *el-Mağşadü'l-esnâ* adlı eserinden özetlemesi bu tesbiti doğrular mahiyettedir. Bununla birlikte babasından tevarüs ettiği hadisçiliğinin etkisiyle bazı itikadî meselelerde delil olarak kullanılan hadislerin zayıf veya uydurma olduğunu belirlemesi bu alana yapılmış bir katkı diye değerlendirilebilir. Ona göre namazı kasten terkeden kimsenin kâfir olduğu şeklindeki hadis garîb veya münkerdir. "Allah'ın zâtı hakkında fikir yürütmeyin, O'nun yarattıklarını düşünüp inceleyin" meâlindeki ifade de (Aclûnî, I, 356-357) hadis değil İbn Abbas'ın sözüdür (es-Seyfû'l-meş-

hûr, s. 46-47, 50, 55). Ayrıca şerhettiği akaid risâlesinin Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'ye nisbeti konusunda yer yer şüphelerini dile getirmesi onun tenkitçi yönüne bir işaret sayılmaktadır (a.g.e., s. 40, 45).

Ehl-i sünnet dışındaki fırkalar, ayrıca felsefe söz konusu olduğunda Sübkî'nin uzlaşmaz bir yaklaşım ortaya koyması dikkati çekmektedir. Meselâ alanında önemli bir eser olarak gördüğü Zemaşşerî'nin *el-Keşşâf*'ını bid'at unsurları içerdiği gerekçesiyle eleştirir (*Mu'îdû'n-nî'am*, s. 66). Fârâbî ve İbn Sînâ'yı filozof (hakîm), düşüncelerini de İslâmî hikmet diye görmeyen Sübkî onları ve takipçilerini sefih, felsefelerini de bâtil ve cehâlet ürünü sayar. Ona göre dönemdeki bazı kelâmcıların felsefe ve mantıkla meşgul olmaları da son derece yanlıştır. Kelâmî felsefenin zedcedilmesine yönelik çaba ise müslümanlara verilecek en büyük zarardır. Bu yanlış ve zararlı işin baş sorumlusu Nasîrüddîn-i Tûsî'dir. Bâkîllânî, Ebû İshâk el-İsferâyînî ve Cüveynî'nin eserleri kelâm konusunda çalışmak isteyenler için yeterlidir. Bu arada Gazzâlî ve Fahreddin er-Râzî'nin felsefe ile ilgilenmelerinin bu konuda önemli rol oynadığının hatırlatılması üzerine Sübkî'nin onları savunmaya geçtiği görülmektedir. Ona göre bu iki imam sadece felsefe ile ilgilenmemiş, diğer bütün ilimleri de öğrenmiştir. Onların bu öğrenimdeki gayeleri İslâm itikadını bozuk fikir ve inançlara karşı korumak, hak ve hakikati desteklemektir. Bu amaçlarından dolayı hata etmiş olsalar bile sevap kazanmışlardır (a.g.e., s. 64-65). Bununla birlikte Sübkî'nin bazı çekincelerle Ehl-i bid'at'ın mümin olduğunu ve cennete gireceğini söylemesi nisbeten yumuşak bir tavır olarak değerlendirilmelidir (es-Seyfû'l-meşhûr, s. 53; *Tabakât*, I, 48; II, 269).

BİBLİYOGRAFYA :

Sübkî, *Tabakât*, I, 48; II, 262-269; a.mlf., es-Seyfû'l-meşhûr ft şerhi 'akidetü Ebî Mansûr (nşr. M. Saim Yeprem, *Mâtürîdî'nin Akide Risâlesi ve Şerhi* içinde), İstanbul 2000, tür.yer.; a.mlf., *Mu'îdû'n-nî'am ve mübidû'n-nîkam*, Beyrut 1407/1986, s. 64-66; Şemseddin İbn Abdülhâdî, *eş-Şârimü'l-münekkî fi'r-red 'ale's-Sübkî* (nşr. Ebû Abdurrahman es-Selefi), Beyrut 1412/1992, tür.yer.; Abdürrahim Şeyhzâde, *Nazmü'l-ferâ'id*, Kahire 1317, s. 3-59; Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *İşâratü'l-merâm min 'ibâratü'l-İlmâm* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), İstanbul, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İslâmiyye), s. 53-56; Aclûnî, *Keşfü'l-hâfâ* (nşr. Yûsuf b. Mahmûd el-Hâc Ahmed), Beyrut 1405/1985, I, 356-357; Mütercim Âsim Efendi, *Merahu'l-meâlî ft şerhi'l-Emâlî*, İstanbul 1304, s. 15-18; H. Laoust, "La survie de Gazali d'après Subki", *BEO*, XXV (1972), s. 153-172; J. Schacht - [C. E. Bosworth], "al-Subki, Tadj al-Din", *IEP* (Ing.), IX, 744-745.

SÜBKÎ, Takıyyüddin

(تقي الدين السبكي)

Ebû'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî
b. Alî b. Temmâm es-Sübkî
(ö. 756/1355)

Şâfiî âlimi, müctehid.

3 Safer 683 (21 Nisan 1284) tarihinde Nil deltasının güneybatısında yer alan Menûfiye köylerinden Sübkülabî'de doğdu. Babasının biyografisine geniş yer veren oğlu Tâceddin es-Sübkî onun öğrencilik yıllarını ayrıntılı biçimde anlatır. İlk eğitimini babasından ve diğer bazı âlimlerden aldıktan sonra babasıyla birlikte Kahire'ye gitti, daha önce ezberlediği eserleri buradaki hocalara arzetti. İbn Bintü Eaz, İbn Dakikül'îd, Ca'berî, Necmeddin İbnü'r-Rif'a, Alemüddin el-İrâkî, Takıyyüddin İbnü's-Sâiğ, Abdülüm'ün b. Halef ed-Dimyâtî, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Ebû Hayyân el-Endelûsî ve İbn Atâullah el-İskenderî gibi âlimlerden fıkıh, usul, kelâm, mantık, nahiv, lugat, tefsir, kıraat, hadis ve tasavvuf dersleri alarak kendini yetiştirdi. Hadis tahsili için çeşitli yerlere seyahatlerde bulundu. Pek çok hocası Sübkî'nin ilmini takdir etmiş ve onun çeşitli alanlarda yetişen seçkin bir âlim olduğunu belirtmiştir.

706'da (1306) Dimaşk'a giden Sübkî bir yıl sonra Kahire'ye döndü ve kendini telif, fetva ve tadrîs faaliyetlerine verdi. 716'da (1316) hacca gitti. Mısır'da Şâfiî mezhebinin önderi haline gelen Sübkî'ye her taraftan fetva sorulmaya başlandı. 719-727 (1319-1327) yılları arasındaki dönem dışında İbn Tolun Camii meşihatlığı görevini 739'a (1338) kadar sürdürdü. Aynı yıl Sultan Muhammed b. Kalavun tarafından Hatîb el-Kazvî'nin vefatıyla boşalan Dimaşk kâdilkudatlığına tayin edildi. Emviyye Camii hatipliğini de uzun süre yürüten Sübkî, 742'de (1341) Yûsuf el-Mizzî'nin vefatı üzerine Eşrefiyye Dârülhadisi meşihatlığına, 745'te (1344) Şemseddin İbnü'n-Nakîb'in vefatıyla boşalan eş-Şâmiyyetü'l-Berrâniyye Medresesi müderrisliğine getirildi. Ayrıca Gazzâlîyye, el-Âdiliyyetü'l-kübrâ, Atabekîyye, Mesrûriyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Şehâbeddin Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, Cemâleddin el-İsnevî, Alâeddin es-Safedî, Halîl b. Keykel-dî el-Alâî, Zeynüddin el-İrâkî, Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî, Firûzâbâdî, amcasının oğlu İbn Abdülber es-Sübkî, Hâlid b. İsâ el-

Belevî, kendi oğulları Muhammed, Bahâeddin Ahmed, Cemâleddin Hüseyin ve Tâceddin Abdülvehhâb gibi âlimler vardır. Dimaşk'ta hastalanınca kadılık görevine oğlu Tâceddin es-Sübkî geçti. Kahire'ye varduktan birkaç gün sonra 3 Cemâziyelâhir 756 (15 Haziran 1355) tarihinde vefat etti ve Bâbünnasr Kabristanı'na defnedildi.

Memlûkler döneminin meşhur âlimlerinden biri olan Sübkî pek çok alanda sahip olduğu birikimi telif ve tedris faaliyetlerine yansıtmıştır. Eserleri incelendiğinde dil ve mantığa dayalı analizlerin baskın olduğu, temas ettiği tefsir ve usûl-i fıkıh konularını bu eksende işlediği görülür. Fürû-i fıkıh alanında döneminde Şâfiî mezhebinin en önde gelen temsilcisi olduğu tartışmasız kabul edilmektedir. Özellikle bu mezhebin uygulama yönüne olan katkısı dikkate değerdir. Uzun yıllar kâdılık yaparken kazandığı birikimi fetvalarına yansıtmıştır. Eserlerinde ele aldığı fıkıh problemleri dönemin sosyal tarihi için zengin bir malzeme içermektedir. Oğlu Tâceddin es-Sübkî ile mukayese edildiğinde kendisinin fûrû-i fıkıh, oğlunun ise usûl-i fıkıh yönüyle temayüz ettiği görülür. Eş'arî mezhebinin benimseyen Sübkî kelâm konularıyla da yakından ilgilenmiş ve görüşlerini dile getirmiştir. İbn Teymiyye'nin görüşlerini reddederken Eş'ariyye başta olmak üzere Ehl-i sünnet'i savunmuştur. Zühd ve takvâ hayatı sürdüren Sübkî'nin tasavvuf konusunda da kayda değer görüşleri vardır. Ona göre süfi Hak ile dost olan ve halk ile iç içe bir hayatı benimseyen kişidir.

Eserleri. Eser ve risâlelerinin sayısı 140 civarında olup başlıcaları şunlardır: 1. *Tekmiletü'l-Mecmû'*. Ebû İshak eş-Şirâzî'nin Şâfiî fıkıhına dair *el-Mühezzeb* adlı eserine Nevevî'nin yazdığı şerhin tekmiyesi olup "Bâbü'r-Ribâ"dan "Bâbü Bey'i'l-murâbahâ"ya kadar gelebilmiştir (*el-Mecmû'*, Kahire 1344-1352, X-XII. ciltler; nşr. Muhammed Necîb el-Mutîf, Riyad 1423/2003, X-XI. ciltler). 2. *el-İbtihâc fi şerhi'l-Minhâc*. Nevevî'nin *Minhâcü't-tâlibîn*'i üzerine yazdığı ve "Kitâbü't-Talâk"ın başlarına kadar getirebildiği bir şerhtir (Kahire 1345; Beyrut 1404). 3. *Fetâva's-Sübkî*. Bir kısmı risâle mahiyetindedir (I-II, Kahire 1356/1937; I-II, Beyrut, ts.). 4. *el-İbhâc fi şerhi'l-Minhâc*. Kâdî Beyzâvî'nin *Minhâcü'l-vüşûl ilâ 'ilmi'l-uşûl* adlı eseri üzerine yazmaya başladığı bu şerhi "Vâcib" bahsinin başlarına kadar getirmiş, kalan kısmını oğlu Tâceddin es-Sübkî tamamlamıştır (nşr. Şa'bân Muhammed İsmâil, I-III, Kahire

1401/1981; Beyrut 1404; nşr. Ahmed Cemâl ez-Zemzemî – Nûreddin Abdülcebbar Sagîrî, I-VII, Dübey 1424/2004). 5. *Şifâ'ü's-sekâm fi ziyâreti hayri'l-enâm* (Haydarâbâd 1315/1897, 1371/1952; Bulak 1318; Kahire 1970; Beyrut 1371/1951). Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin görüşlerinin eleştirildiği bu eser için Hanbelî âlimi Şemseddin İbn Abdülhâdî eş-Şârimü'l-münkî fi'r-red 'ale's-Sübkî adıyla bir reddiye kaleme almış (Kahire 1318; Riyad 1983; Beyrut 1985), ona karşı da İbn Allân es-Siddîkî, İbrâhîm b. Osman es-Semennûdî gibi âlimler reddiye yazmıştır (Abdülhay el-Kettânî, I, 277). 6. *el-'Alemü'l-menşûr fi işbâti's-şühûr* (Kahire 1329). 7. *İbrâzü'l-hikem min hadîsi rufi'a'l-kalem* (nşr. Keylânî Muhammed Halife, Beyrut 1412/1992). 8. *Virdü'l-'alel fi fehmi'l-'ilel* (nşr. Ali b. Sâlih b. Muhammed el-Mahmûdî, *Mecelletü Külliyyeti dâri'l-'ulûm*, XXXVII [Kahire 2006], s. 389-451). 9. *el-İğrid fi'l-haқиka ve'l-mecâz ve'l-kinâye ve't-ta'riz* (nşr. Mahmûd Tefvik Muhammed Sa'd, Kahire 1986). 10. *Keşfü'd-desâ'is fi hedmi'l-kenâ'is*. Eser üzerine Seth Ward bir doktora çalışması yapmıştır (1984, *Construction and Repair of Churches and Synagogues in Islamic Law: A Treatise of Taqi al-Din 'Ali b. 'Abd al-Kafi al-Subki*, Yale University). 11. *Qazâ'ü'l-ereb fi es'ileti Haleb*. Muhammed Âlim Abdülmecîd el-Efgâni'nin Ümmülkurâ Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak neşre hazırladığı eser basılmıştır (Mekke 1409/1988). 12. *Küllü mevîdün yûdedü 'ale'l-fitra* (nşr. Muhammed Seyyid Ebû Amme, Tanta 1410/1990). 13. *Ma'nâ kavli'l-İmâm el-Mu'talibî: İzâ şahha'l-hadîs fe-hüve mezhebî* (nşr. Ali Nâyif Bikâf, Beyrut 1413/1993). 14. *Min Resâ'ili's-Sübkî en-nahtıyye* (nşr. Cemâl Abdülâtî Muhaymer, Kahire 1409/1989). Nahve dair iki risâlesini ihtiva etmekte olup bunlardan *Neylü'l-'ulâ fi'l-'atf bi-'lâ* ayrıca basılmıştır. 15. *er-Resâ'ilü's-Sübkıyye fi'r-red 'alâ İbn Teymiyye ve tilmîzihî İbn Kayyim el-Cevziyye* (nşr. Kemâl Ebû'l-Münâ, Beyrut 1403/1983). Sübkî'ye ait altı risâle içermekte olup bunlardan *es-Seyfü's-şakîl fi'r-red 'alâ İbn Zefil* (İbn Kayyim'in *el-Kaşidetü'n-nüniyye*'sine reddiye olup M. Zâhid Kevserî'nin tekmiyesiyle birlikte yayımlanmıştır; Kahire 1356/1937, 1993), *ed-Dürretü'l-mudıyye fi'r-red 'alâ İbn Teymiyye* (Dimaşk 1347; Kahire 1937) ve *el-İtibâr bi-bekâ'i'l-cenneti ve'n-nâr* (nşr. Tâhâ ed-Desûki Hubeş, Kahire 1987) ayrı olarak basılmış, *en-Nazarü'l-muḥak-*

kaḥ fi'l-halef bi't-talâki'l-mu'allak da Fetâva'sında yer almıştır (II, 309-314). 16. *er-Rifde fi ma'nâ vahde* (nşr. Zeyyân Ahmed el-Hâc İbrâhîm, *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥtûâtü'l-'Arabiyye*, XXVIII/2 [Küveyt 1984], s. 457-489; nşr. Abdülilâh Nebhân, *et-Türâsü'l-'Arabî*, V/17 [Dimaşk 1405/1984], s. 126-152; baskı yeri yok [Dârü'l-belâga], 1988). 17. *Neylü'l-'ulâ fi'l-'atf bi-'lâ* (nşr. Hâlid Abdülkerîm Cum'a, *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥtûâtü'l-'Arabiyye*, XXX [Küveyt 1986], s. 113-134). 18. *Ahkâmü "küll" ve mâ 'aleyhi tedül* (nşr. Cemâl Abdülâtî Muhaymer, Kahire 1985; nşr. Ali Muavvaz – Âdil Abdülmecîd, Halîl b. Keykeldî el-Alâî'nin *Telḫihu'l-fühûm fi tenkîhi şıyâgî'l-'umûm* adlı risâlesiyle birlikte, Beyrut 1418/1997). 19. *Eḥâdisü refi'l-yedeyn (et-Temhîd fi refi'l-yedeyn fi's-şalât*, nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Dimaşk 1951; *Risâle fi refi'l-yedeyn fi's-şalât*, Kahire 1970). 20. *el-Kelâm 'alâ hınşı'n-nâsî (Risâle fi hatmiyyeti lâ icthâde ma'a'n-naş ve Su'âlân fi'n-nazarü'l-muşb fi 'itki'l-ḫarib ve'l-mu'allim fi'ttibâ'i mâ yu'allam* adlı risâleleriyle birlikte, nşr. Yûsuf Ahmed, Beyrut 1422/2002). 21. *et-Temhîd fimâ yecibü fihî't-tahdîd* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid, *Mecelletü'l-Mecma'i'l-ilmıyyi'l-'Arabî*, XXVI/2 [Dimaşk 1370/1951], s. 249-282). 22. *Reddü'l-'alel fi fehmi'l-'ilel* (nşr. Ali b. Sâlih b. Muhammed el-Mahmûdî, *Mecelletü Külliyyeti dâri'l-'ulûm*, sy. 37 [Kahire 1426/2006], s. 389-451). 23. *es-Seyfü'l-meslûl 'alâ men sebbe'r-Resûl* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 465; Süleymaniye, nr. 319; Hacı Beşir Ağa, nr. 657/3; Yenica-mi, nr. 209).

BİBLİYOGRAFYA :

Sübkî, *Ṭabaḳât*, X, 139-338; Safedî, *el-Vâfi*, XXI, 253-265; Zehebî, *Mu'cemü's-şüyûḫ: el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. M. Habîb el-Hîle), Tâif 1408/1988, II, 34-35; Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî, *Zeylû Tezki-reti'l-ḫuffâz* (nşr. M. Zâhid el-Kevserî), Dimaşk 1347, s. 39-41; Hâlid b. İsa el-Belevî, *Tâcü'l-mefrîk* (nşr. Hasan es-Sâih), Muhammediyeye, ts. (İh-yâü't-türâsü'l-İslâmî), I, 237; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabaḳâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), II, 116-120; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 63-71; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, II, 176-177; Nuaymî, *ed-Dâris fi târiḫi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 134-135; *Keşfü'z-zunûn*, I, 215; II, 1018, 1049, 1070, 1223, 1873, 1879, 1912-1913; Serkis, *Mu'cem*, I, 1004-1005; Brocckelmann, *GAL*, II, 106-107; *Suppl.*, II, 102-104; M. Sâdik Hüseyin, *el-Beytü's-Sübkî*, Kahire 1948, s. 50-56; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 277; II, 616-617, 1033-1034; S. Ward, *Construction and Repair of Churches and Synagogues in Islamic Law: A Treatise of Taqi al-Din 'Ali b. 'Abd al-Kafi al-Subki* (doktora tezi, 1984), Yale University.

